

STEINERSKOLEN SOM PEDAGOGISK ALTERNATIV

Kunstnerisk undervisning

WALDORF 3
TRONDHEIM

Hanne Alterhaug

STEINERSKOLENE SOM PEDAGOGISK ALTERNATIV

1. INNLEDNING

Steinerskolene omtales i privatskoleloven som et anerkjent pedagogisk alternativ. Å være et alternativ vil si at man må være noe annet og gi et annet tilbud enn det som tilbys i den offentlige skolen. Det mest åpenbart alternative ved steinerpedagogikken, er for meg dens spirituelle grunnlag. Skolens pedagogikk har antroposofien som grunnlag og bakteppe, og antroposofien forholder seg til menneske, samfunn og natur på en spirituell såvel som materiell måte. Det tas utgangspunkt i at mennesket består av legeme, sjel og ånd, og menneskets åndelige eller spirituelle natur oppfattes som eksisterende ut over liv og død. (Steinerskoleforbundet, 2008, p. 3 and 4) Antroposofien kommer ikke direkte til uttrykk i pedagogikken, men det spirituelle grunnlaget har pedagogiske konsekvenser på flere områder, noe jeg kommer tilbake til.

I følge steinerpedagog og forfatter Erik Marstrander, er det i Rudolf Steiners arbeid «Almen menneskekunnskap» (Steiner, 2008) vi finner Steiners mest originale tanker. Det er her han legger frem fem idéer om mennesket og undervisning som gjentas i hans øvrige arbeider. Disse er 1) **det trehetlige menneske**, der han sier at mennesket består av kropp, sjel og ånd, 2) **menneskets fire vesensledd**, der han sier at mennesket har et fysisk legeme, et eterlegeme, et astrallegeme og et jeg, 3) **7-årsperiodene**, der han snakker om at det skjer et kollektivt skift i menneskets utvikling hvert 7. år, 4) **kunstnerisk undervisning**, som han begrunner i det trehetlige menneske, 5) **oppdragelse til frihet**, der han, i følge Marstrander, vil vise hvordan undervisning, gjennom å gi næring til alle de delene av mennesket som Steiner har beskrevet, kan bidra til å oppdra elevene til frihet.

Alle disse områdene er, slik jeg oppfatter det, alternative i forhold til menneskesyn og det synet på erkjennelse, kunnskap og oppdragelse som den offentlige skole er tuftet på, og som er nedfelt i læreplanverket Kunnskapsløftet (LK 06). I denne oppgaven har jeg valgt ut ett av disse fem områdene som hovedfokus, og det er punkt nummer 4; kunstnerisk undervisning. Grunnen til det valget, er at dette punktet på den ene siden er det som i størst grad inspirerer meg i min egen lærergjerning, mens det på den andre siden også er det som volder meg størst utfordring. I det følgende vil jeg derfor se nærmere på hvorfor steinerskolene i så spesielt stor grad etterstreber å få de kunstneriske elementene til å bli en integrert del av den praktiske undervisningen, og hvorfor man fester slik lit til kunst og kunstnerisk øvelse i alle deler av

undervisningen. Som eksempel på dette kan det trekkes frem at i Steinerskolens læreplan kan man lese at «*Kunst og kunstneriske fag gjennomtrenger de fleste aspekter av steinerskolens praksis*» og at «*Det eksisterer ingen motsetning mellom faglig læring og kunstneriske arbeidsmåter i skolen*» og ikke minst at «*Steinerskolen bygger på en tillit til kunst.*» (Steinerskoleforbundet, 2008, p. 7 and 8). Jeg vil deretter trekke frem egne erfaringer med kunstnerisk undervisning på Steinerskolen, og drøfte både det som inspirerer meg og det som utfordrer meg. I siste del av oppgaven vil jeg se på steinerskolenes plass i dagens samfunn, og drøfte noen mulige utfordringer og spenningsfelt som etter min mening skolene befinner seg i og må forholde seg til for å begrunne sin posisjon som alternativ pedagogisk retning.

2. KUNST OG KUNSTNERISK UNDERVISNING I STEINERSKOLENE

Begrepet «kunstnerisk undervisning» er ikke lett å definere. Det inneholder mange aspekter, og for å ha mulighet til å kunne håndtere begrepet i denne oppgaven, har jeg valgt ut to aspekter som flere steinerpedagoger har vektlagt, blant andre Hanne Weisser i boka «Undervisningskunst og kunstnerisk undervisning» (Weisser, 1996). Disse aspektene er kunstnerisk undervisning som et metodespørsmål, altså som handler om hvordan undervisningen tilrettelegges for elevene, og det andre er undervisningskunst, noe som jeg tolker som mer personlig for læreren og hans eller hennes egen skoleringsvei.

For å gå nærmere inn på kunstnerisk undervisning som et metodespørsmål, vil jeg i stor grad basere meg på fremstillingen til Agnes Nobel fra hennes bok «*Filosofens knapp*» (Nobel, 1999). Hennes utgangspunkt for boken var at hun funderte på hvorfor praktiske og kunstneriske fag får mindre verdi jo høyere opp i (det offentlige) skolesystemet man kommer. Hun har bakgrunn som psykolog, og hadde tidlig i sin karriere ansvar for barn og unge som av ulike årsaker hadde falt fra i skolen, og som da spesielt strevde i teorifagene. Hun ble imidlertid stadig overrasket over hvilke ressurser disse unge hadde iboende når de bare fikk mulighet til å bruke andre sider av seg selv enn de rent språklig-matematiske. Dette ledet henne til å utforske steinerskolene og den helhetlige tankegangen som barna blir møtt med der. Spesielt ønsket hun å fokusere på de praktisk-estetiske fagene i steinerskolene.

3. DET KUNSTNERISKE SOM METODE

Det vil være vår metodiske oppgave at vi alltid setter hele mennesket i aktivitet. Vi ville ikke kunne det hvis vi ikke rettet blikket mot utviklingen av en kunstnerisk følelse, som er anlagt i mennesket.(...) All metodikk må dukkes ned i det kunstneriske. Oppdragelse og undervisning må bli til en virkelig kunst. Kunnskapen må derfor bare være grunnlaget. (Steiner i Steinnes, 2004 p. 400)

Så tydelig uttrykker Steiner seg om det kunstneriske som metode. For å prøve å forstå hvorfor han vektlegger det kunstneriske som metode så sterkt, har jeg valgt å se nærmere på hans egen bakgrunn og det idégrunnlaget han baserer seg på.

Bakgrunn og idégrunnlag

Agnes Nobel går grundig til verks og bruker blant annet Rudolf Steiners egen biografi som bakgrunnsmateriale for å undersøke hans vektlegging av det kunstneriske som metode. Hun kommenterer at Steiners egen skolegang var preget av å i altfor stor grad handle om ytre, synlige og målbare fakta og fenomener – som på en doserende måte ble lagt frem for elevene. Den handlet ikke om den åndelige, tause, «indre kunnskapen». Selv var han veldig opptatt av begge delene, og ikke minst hvor disse samspiller med hverandre. Han bruker, slik jeg forstår det, begrepet *åndsvitenskap* blant annet for å markere et skille mellom den vitenskapen som kun befatter seg med fakta og mekaniske forklaringer og den vitenskapen som handler om *det levende*. Han ønsker å tilføre vitenskapen en dimensjon som han mente den manglet, og bruker da begrepet *ånd* om det som frembringer *kultur via menneskelig tanke, følelse og vilje*. (Nobel, 1999)

Nobel peker på at Steiner var spesielt opptatt av vitenskapsmannen og kunstneren Johann Wolfgang von Goethe, og at mye av steinerpedagogikkens tankegods er påvirket av hans tanker. Også Schillers vektlegging av lekens betydning utgjør i følge Nobel en sentral del av steinerpedagogikkens bakgrunn. Imidlertid er det Goethe som er Steiners fremste inspirasjonskilde, og han brukte 14 år av sitt liv på å studere ham. Spesielt gjelder dette Goethes forskningsmetoder og det syn på naturen og verden som han gjennom både sin diktning og sin forskning gav uttrykk for gjennom livet. Her ligger også mye av bakgrunnen for Steiners vektlegging av det kunstneriske i kunnskapssammenheng.

Schiller og Goethe samtalte om menneskets estetiske fostring, og Schiller skrev i 1794 avhandlingen «*Kunsten og det skapendes betydning for å utvikle det menneskelige hos mennesket*». Året etter gir Goethe ut eventyret om den grønne slange og den skjønne lilje.

Datidens forskere visste ikke helt hvordan de skulle tolke den, men Steiner mente at den handlet om akkurat det samme som Schillers avhandling – bare at han ikke beskrev abstrakte tanker, men laget levende bilder som som ble formet på liknende vis som tanker i sjelen.

Kunstkritikeren, poeten og samfunnsforskeren Herbert Read (1893-1968) har kommentert at Schillers avhandling om det skapendes betydning for mennesket er noe av det beste som er skrevet om temaet, men at det kom på helt feil tid. Europa var på full fart inn i den industrielle tidsalder, noe som krevde at blant annet pedagoger ble pålagt å ha en helt annen og mer instrumentell tilnærming enn den som Schiller anbefalte. Selve begrepet *levende form* som Schiller bruker, er motsatsen til maskinproduktene og den industrielle tidsalderens mange døde former. Den tidens lønnsomhetsidealer var heller ikke i samsvar med en anbefaling om å utvikle menneskets *lekinstinkt*.

Schiller mente at mennesket er menneske bare når hun er skapende, som i leken. Han påpekte at mennesket slites mellom to drifter, som han kaller *stoffdrift* og *formdrift*. Stoffdriften inneholder vårt behov for å ta inn det som kommer til oss utenfra. Dette har vi ingen innflytelse på selv – det skjer med en uvilkårlig nødvendighet. Derfor er vi ufrie her, vi må bare følge naturnødvendighetens bud. Formdriften bringer orden inn i det dette kaoset. Takket være den kommer det system inn i erfaringene våre. Heller ikke her er vi fri, mente han, for i dette arbeidet er vi underlagt logikkens lover. Først i den tredje driften – midt imellom erfaringsverden og idéverden, der stoff og form er innvevd i hverandre – kommer vi til det området vi kan forme som vi vil. Dette er kunstens verden, og den drift som ligger til grunn for kunsten er *lekdriften*. Her oppstår det levende form, som representerer det vi skaper selv. Goethe hevdet at kunsten er det guddommelige og nødvendige i verden, og det må mennesket selv innplante i den. (Nobel, 1999) Dette er en unikt menneskelig evne, og Steiner mente at hvert menneske har anlegg for en slik skapende prosess, ikke bare kunstnere. Skolens oppgave er derfor, i følge Steiner, å oppøve disse skapende evnene. Han poengterer at kunnskap må komme både fra den ytre verden og fra personens indre liv. Kunnskap er ikke en fast størrelse, men noe som hver og én må etterstrebe på sin egen måte.

Skolen må altså, slik jeg forstår det, søke å få til en samklang mellom det åndelige og det verdslige, mellom det åndelig/sjelelige og det fysisk/kroppslige også i undervisningen av barn og ungdom. I stedet for å skille disse aspektene fra hverandre, søkes det etter foreningspunkter i undervisningen. På denne måten kan man si at det tenkes helhetlig, og at kunst og estetikk naturlig forener disse delene, noe som forklarer hvorfor dette er så vesentlig i steinerskolene.

Steiners betoning av at man for eksempel gjennom eventyr, som i Goethes eksempel over, kan skape levende bilder i barnas indre, som uttrykker det samme som abstrakte tanker – bare på en annen måte, eller med en annen metode – er sentralt i steinerpedagogikken. Dette er også en metode som kan knyttes til det kunstneriske. Steiner betoner nødvendigheten av at elevene gjør stoffet til sitt eget, og at billedannelsen og den kunstneriske bearbeidelsen vil være av vesentlig betydning i den forbindelse. (Steiner, 1921) Steiner hevder også at det *kunstneriske* engasjerer og forbinder tanke, følelse og vilje, og at gjennom det kunstneriske i undervisningen aktiviseres hele mennesket i læreprosessen, noe som er en grunnleggende tanke i steinerpedagogikken. Slik formulerer han det i sitt første pedagogiske foredrag i 1919:

Vi må gjennomtrengte hele undervisningen med et kunstnerisk element (...)
Derfor vil vi fra begynnelsen av legge stor vekt på det at vi pleier det kunstneriske i barnet. Med det trenger vi inn til noe som henger sammen med hele mennesket (...) Rudolf Steiner i (Weisser, 1996, p. 51)

I denne delen av oppgaven har jeg forsøkt å beskrive og drøfte hvorfor steinerskolene i så spesielt stor grad strever etter å få de kunstneriske elementene til å bli en integrert del av den praktiske undervisningen, og hvorfor man fester slik lit til kunst og kunstnerisk øvelse i alle deler av undervisningen. Det å bruke det kunstneriske som metode, er en måte å aktivisere hele barnet på, og dypest sett er det kunstneriske også knyttet til skolens spirituelle grunnlag. I tråd med Goethes tanker, mener Steiner, slik jeg oppfatter det, at kunsten tilhører det åndelige og guddommelige i verden, og at mennesket gjennom kunstnerisk aktivitet kan bringe denne inn i verden. Det er en unikt menneskelig evne ikke som ikke bare er forbeholdt kunstnere, men som er noe alle kan øve opp, og blant annet derfor vektlegger Steiner at å arbeide kunstnerisk må være en sentral del av skolens oppgave.

Eksempler på kunstnerisk undervisning i steinerskolene

For å konkretisere det som er skrevet over, kan man bruke hovedfagsundervisningen eller periodeundervisningen som eksempel. Hver skoledag starter med en dobbelttime på mellom 90 og 120 minutter. Dette kalles hovedfag, og undervisningen er her periodisert, slik at elevene fordyper seg i ett fag eller emne i disse morgentimene i mellom 2-5 uker. Som regel følges det i hovedfagstimene en fast struktur, der lærerens fortellerstoff danner utgangspunktet. Elevene bearbeider stoffet ved å lage sin egen arbeidsbok, der kunstnerisk bearbeidelse gjennom for eksempel tegning står sentralt. Rytmsk del er fast komponent i hovedfagsstrukturen, og her

utfolder elevene seg gjerne gjennom sanger, leker, regler og rytmer. Timene avsluttes med at elevene lytter til nytt stoff, som de så sover på før det blir tatt opp igjen neste skoledag, og det danner da utgangspunkt for dialog. Det faglige utgjør materialet for den kunstneriske bearbeidelsen, og kunsten åpner for øvelse, tverrfaglighet, anskueliggjøring og vekking av kreative evner. (Steinerskoleforbundet, 2008) En kunstnerisk undervisning vil kunne forbinde faglige temaer med en individuelt utformet bearbeidelse. Undervisningsinnholdet konkretiseres ved at elevene gies mulighet til å gjøre en rekke egne valg når temaer skal bearbeides. Overalt hvor det kunstneriske er integrert i skolens pedagogiske virksomhet, skapes det et frihetsrom, der elever og lærere kan øve kreative ferdigheter og faglig fordypning.

Det kunstneriske som metode vektlegges ikke bare i hovedfagstimene, men ligger til grunn for undervisningen i alle fag. Eksempler på ulike typer kunstnerisk undervisning kan være *fortellerkunst*, der visualisering og dramatisering av historisk stoff står sentralt. I fysikk og kjemi kan det være *estetisk tilrettelagte eksperimenter*. Her kan det være på sin plass å minne om at ordet estetikk kommer fra det greske *aisthetis*, som betyr det som kommer gjennom sansene¹, og altså ikke bare det vakre og skjønne. I matematikk kan det være *bevegelsesøvelser*, *tegning og modellering* i biologi, sang, vers, resitasjon og dramatisering *språkfagene*, for å nevne et lite utvalg.

4. UNDERVISNINGSKUNST OG LÆRERENS SKOLERING

Steiner betraktet også selve det å undervise som kunst, og i følge ham er derfor undervisningen alltid et kunstnerisk spørsmål, uansett hva temaet måtte være (Kiersch, 2006 , p. 27). Derfor er lærerens egen utvikling og måten hun underviser på sentral i steinerskolene. Læreren må forme stoffet ut fra sin egen måte å tenke på, for først da blir stoffet *levende* og kan gi noe av verdi til eleven. I foredraget «Education for Adolescents» som han holdt for steinerskolelærere i Stuttgart i 1921, sa han det var avgjørende at læreren sørget for at undervisningen ikke ble rigid. Det viktigste for læreren i planleggingen og gjennomføringen av sin undervisning, mente han, var å knytte den til elevenes følelser. For at elevene skal kunne lære noe som de kan ha nytte av også senere i livet, må læreren sørge for at de får en sjelelig opplevelse av denne kunnskapen. De må, som nevnt over, gjøre stoffet til sitt eget. Det er lærerens oppgave å sørge for at dette kan skje, og dette krever at læreren stadig fornyer seg og, holder seg oppdatert og vurderer

¹ <http://snl.no/estetikk>

hvordan stoffet skal presenteres for elevene. Han kritiserer sin samtids lærere for å for å kun presentere stoff som elevene kan se på – eller som kan nøyaktig oppfattes av sansene, noe som etter hans mening ikke gir elevene noen hjelp i å huske stoffet senere i livet. Hvis man derimot involverer følelsene, hevder han, hvis læreren underviser med varme, og hvis vi tillater elevene å oppleve de samme følelsene selv, da vil læringen ha en effekt også i fremtiden, når de vokser og forandrer seg. Steiner innrømmer at dette er krevende for læreren, og at det fordrer en sterk åndsnærværelse i selve undervisningssituasjonen. Han poengterer viktigheten av å appellere til følelsene i alle fag, også de han kaller «de tørreste fag», slik som fysikk og geometri. Han kommer også med konkrete eksempler på hvordan læreren skal kunne gjøre dette i undervisningen, og vektlegger at alle timer må bygges opp ved å tenke hvordan vi kan inkludere spenning, forventning og avspenning for å knytte følelser til stoffet.

Forfatter Johannes Kiersch peker på Steiners kritikk av den vitenskapelige positivismens innflytelse på lærerutdanningen i hans samtid (Kiersch, 2006). Steiner mener at å betrakte læreren som vitenskapsmann er helt feilslått. Han vil heller, som nevnt tidligere, bruke metaforen kunstner om læreren. Dette forklarer hvorfor Steiner har så lite til overs for overføring av kunnskap om sansbare objekter i undervisningen. I følge Kiersch legger Steiner i sine foredrag stadig større vekt på den umiddelbare situasjonen i klasserommet, og på den spontane delen av det å utøve undervisningskunst. Dette sammenligner han med det som kunstnere gjør når de arbeider kunstnerisk skapende innenfor sine ulike felt. Kunnskap kan i følge Steiner reduseres til noe som kan være det samme for alle lærere, men for å utøve undervisningskunst, må hver lærer betraktes som et individ.

Læreren selv er altså instrumentet i undervisningen, og det kommer an på henne om en levende, fri, kunstnerisk undervisning vekker skapende krefter i eleven. Først da kan en relasjon og en dialog oppstå mellom dem. Læreren må altså først arbeide med seg selv, og så deretter elevene. Steiner sa ved flere anledninger at det avgjørende for all pedagogikk og didaktikk er hvordan læreren er, og at det for læreren må være et kontinuerlig prosjekt å arbeide med seg selv. Man må holde seg levende oppdatert, være nysgjerrig og vise glede ved stoffet. Man må øve opp en fleksibel, kreativ holdning til kunnskap, som en motvekt mot at undervisningen blir rutinemessig og fastlåst i regler og begrep. All pedagogikk og oppdragelse vil bli tørr og død om den ikke stadig blir fornyet, og dette er etter min mening en kunstnerisk/skapende aktivitet for læreren i seg selv.

Det kunstneriske i steinerskolene har altså betydning på mange plan, og her har jeg forsøkt å sette søkelyset på to av dem, nemlig undervisning som kunst og det kunstneriske som metode i

undervisningen. Læreren må holde seg kontinuerlig i en skapende prosess som utøver av yrket, noe som gjør at hun kan gi elevene levende bilder og utøve undervisningskunst, men like viktig er den kunstneriske øvelsen elevene gjør selv, slik at de skal kunne lære og utvikle seg gjennom å skape egne, indre bilder. Dette må øves fortløpende, og elevene må lære å feste seg ved både ytre, synlige aspekter ved tilværelsen, og ved indre, usynlige kvaliteter.

Denne måten å tenke på rundt kunstnerisk undervisning skiller steinerskolene fra offentlig skole. Dermed kan det også sies å være i samsvar med at steinerskolene skal representere et alternativ til den offentlige skole. Det må imidlertid påpekes at det i styringsdokumentene² våre for skole og oppdragelse i det offentlige, er det integrerte menneske (helhetstenkning) og skapende evner (kunstneriske aspekter), sterkt vektlagt. Det er altså ikke slik å forstå at det kunstneriske ikke anses som viktig i den offentlige skolen, men måten man tenker på rundt dette er ulikt fundert i de respektive kunnskaps- og læringssyn. Det er også ulikt i hvor stor grad det kunstneriske som metodikk blir vektlagt. Undersøkelser viser at selv om de fleste lærerne i den offentlige grunnskolen er positive til å vektlegge det kunstneriske metodisk, så blir det i liten grad gjennomført i praksis³. Det er nok mange grunner til dette, og det blir for stort å analysere disse her, men en tanke jeg har, er at disse idéene ikke er tilstrekkelig implementerte i planlegging og gjennomføring av timeplanlegging og metodebruk, altså at de ikke taes nok på alvor i vår målstyrte tidsalder. Et eksempel på dette er reduksjonen i antall timer kunstfag offentlig skole, der det totale timetallet i disse fagene er redusert fra 20% i 1974 til 12,3% i dag⁴.

² (http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61#KAPITTEL_1 og <http://www.udir.no/Lareplaner/Kunnskapsloftet/Generell-del-av-lareplanen/Det-integrerte-mennesket/>)

³ <http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/117173/Rapport.pdf>

⁴ <http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/117173/Rapport.pdf>

5. MIN ERFARING MED DET KUNSTNERISKE I STEINERSKOLEN

I det følgende vil jeg drøfte noen sider ved kunstnerisk undervisning ut fra min egen erfaring som steinerskolelærer. Vektleggingen av det kunstneriske i alle fag og den store plass de kunstneriske fagene har på steinerskolenes læreplan har alltid fascinert meg, og er en vesentlig grunn til at jeg arbeider her – og ikke minst at mine tre barn har gått på Steinerskolen. Det er også stadig interessant å se at pedagogikken etter min mening «fungerer». Min erfaring er at elevene i steinerskolen i stor grad er interesserte i skolen og nysgjerrige på fagene. Dette tror jeg for en stor del skyldes nettopp det kunstneriske elementet i skolen. Nettopp det at man legger vekt på å aktivisere hele mennesket tror jeg hindrer en uttørking av elevene, fordi de får brukt ulike sider ved seg selv.

Tidligere i denne oppgaven ble det gitt eksempler på hvordan det kunstneriske elementet kan integreres i de ulike fagene, og for meg er det et skapende arbeid i seg selv å finne nye og spennende måter å arbeide kunstnerisk på i de teoretiske fagene norsk, historie og engelsk, som jeg underviser i. Imidlertid har det alltid voldt meg noen utfordringer som lærer, spesielt i ungdomsskolen. Dette aspektet ved å være steinerskolelærer er altså for meg både spennende og ikke minst utfordrende.

I steinerskolene oppfatter jeg som sagt også at dette med å arbeide med *form* også representerer det kunstneriske i undervisningen. At man vektlegger en tredeling av timene og tenker rytme på mange plan vil også være en del av dette. Det ligger et element av dramaturgi i enhver time, og denne dramaturgien må endre seg i takt med elevens utvikling. Med dramaturgi i denne sammenheng mener jeg en oppbygging av timen ut fra det man ønsker å oppnå. Min erfaring både som lærer og som mor til barn ved steinerskolen, er at det ikke er alltid vi er like bevisste på å endre spesielt hovedfagets dramaturgi i ungdomsskolen. For eksempel er rytmisk del gjerne en del av hovedfagsdramaturgien. Hva kan rytmisk del i ungdomstrinnet være? Kan man for eksempel overlate mer av denne delen til elevene selv? Trenger det være sang og resitasjon eller andre tradisjonelle aktiviteter? Hva med silkeboken? Hører den nødvendigvis hjemme i denne fasen? Min erfaring er at det er en fare for at man i for stor grad premierer elever som er dyktige til å reprodusere stoff i ungdomsskolen, og at vi i mye større grad kan legge om dramaturgien fra barneskolen der lærerens fortellerstoff er sentralt – til å utfordre elevene på andre måter i ungdomstrinnet. Vi har diskutert dette mye på vår skole, men tendensen er likevel at silkeboken og læreren som den aktive part står sentralt. Hvis vi går tilbake til det ovenstående sitatet fra Hanne Weisser, er det kanskje slik at vi i større grad må være vare for hva den enkelte elev og klasse trenger og nettopp *forme*

undervisningen i tråd med dette. Det er da undervisningen kan kalles kunstnerisk; at det er noe som *skapes* der og da i møtet mellom mennesker. Som nevnt er Steiner opptatt av dette, og bruker metaforen kunstner om læreren.

Jeg tror altså at vi med fordel kan holde diskusjonen om en kunstnerisk undervisning levende, noe som for såvidt vel også kan være et skapende arbeid for hele kollegiet. Jeg tror også at vi må tørre å evaluere vår praksis, og spesielt i ungdomsskolen må vi passe på at det ikke bare er læreren som er varm og svett etter en undervisningstime. Vi må ikke hvile altfor skråsikkert på at våre metoder vil bære oss gjennom timene, og vi må stadig minne hverandre på Steiners vektlegging av å være i et kontinuerlig skapende arbeid med oss selv.

6. STEINERSKOLENES LEGITIMITET I DAGENS SAMFUNN

I de foregående delene av denne oppgaven har jeg forsøkt å vise at steinerskolenes vektlegging av det kunstneriske i undervisningen representerer et alternativ til den offentlige skolen. Etter min mening gir både det faktum *at* det kunstneriske betraktes som så sentralt, og *måten* dette gjøres på, steinerskolene berettigelse som alternativt skoleslag. Imidlertid ser jeg også noen utfordringer som skolene bør arbeide med internt, for eksempel passe på at den praksis som har blitt til gjennom alle årene etter at den første Steinerskolen ble opprettet i 1919, ikke må bli oppfattet som den *ene riktige måten å undervise på*. I så måte synes jeg Marstrandens teori om å vektlegge de fem idéene som Steiner fremsetter i «Almen menneskekunnskap», frikopleet fra den praksis som har utviklet seg ut fra dette, er en fruktbar måte for en lærer å arbeide kunstnerisk med i forhold til sitt fag og den klassen hun underviser i. Dette tror jeg er en krevende, men fremtidsrettet og nødvendig måte å arbeide med steinerpedagogikken på. Pedagogikken vil da alltid ha mulighet til å tilpasse seg og svare på de samfunnsendringene som til enhver tid skjer. Den vil være dynamisk, og kan etter min mening fungere hvis lærerne kjenner det steinerpedagogiske idégrunnlaget, og kan forme sin undervisning med inspirasjon fra dette. Da er det kanskje ikke nødvendig med ytre reformer som skal gjøre pedagogikken mer tilpasset det samfunnet skolen er en del av.

De stadig skiftende reformene i offentlig skole har for en god del lærere vært en kilde til frustrasjon. Også her tenker jeg at vektleggingen av en kunstnerisk undervisning har bidratt til å gjøre steinerskolene mindre avhengig av ytre reformer for å svare på samfunnets krav. I Steinerskolens læreplan er det eksplisitt uttrykt at vi ikke bare skal utdanne elevene til å bli nyttige samfunnsborgere ut fra de behovene vi ser i dag. Elevene tilhører fremtiden, og ingen

vet hvordan fremtiden blir. Hva slags egenskaper er det da nødvendig å utstyre dem med? Også her tenker jeg at det kunstneriske har en funksjon. Gjennom å øve opp det kunstneriske, vil man også øve det kreative og skapende, og gjennom det igjen øve elevene opp til å møte det ukjente og fremmede som tilhører fremtiden. I Steinerskolens læreplan er dette uttrykt på denne måten:

Skolen virker i et samfunn der både handlinger og levevilkår er i forvandling. Pedagogikkens oppgave er ikke å holde tritt med denne utviklingen, men å komme den i forkjøpet. Fremtidens generasjoner går i dagens skole, og oppgaven blir å legge til rette for en positiv utvikling i årene som kommer. Elevene skal ikke kun oppdras til å møte samfunnet slik det er nå, de skal også rustes til å kunne prege fremtidens samfunn på en selvstendig og nyskapende måte. Siden det i liten grad kan forutsies hvordan fremtidens samfunn blir, vil en allsidig utvikling av evner og ferdigheter gi det beste grunnlaget for å møte utfordringene i tiden som kommer. (Steinerskoleforbundet, 2008, p. 3)

På bakgrunn av dette vil jeg hevde at den sentrale plassen det kunstneriske har i steinerpedagogikken, også legitimerer dens eksistens i dagens og fremtidens samfunn, selv om ikke ytre reformer som sådan gjøres for å tilpasse pedagogikken til den tiden den eksisterer i. Pedagogikken har innbakt i seg at den kan svare på de utfordringer nye tider kommer med. Dette må imidlertid være et kontinuerlig arbeid innad i steinerskolene, og det må være bevissthet rundt de endringer som skjer både innenfra og utenfra. Eksempler på endringer som skjer utenfra vil jeg diskutere nærmere i neste avsnitt, som eksempel på mulige utfordringer og dilemmaer skolen etter min mening står i i dag.

Mulige utfordringer og dilemmaer

I løpet av 1990- og 2000-tallet har den offentlige skolen vært gjentand for kraftig kritikk på grunn av det som har blitt omtalt som dårlige resultater i internasjonale komparative tester, som for eksempel PISA. Politikere på både høyre- og venstresiden har lagt skylden på den såkalte reformpedagogikken, der idealet om elevens vekst, både som menneske og faglig, sto sentralt på 1970- og delvis 1980-tallet. Kritikken resulterte i reformen Kunnskapsløftet fra 2006, der fokuset ble flyttet fra innhold og metoder til resultater og målbar kunnskap (Dale, 2012). En konsekvens av dette var en standardisering av målene for undervisningen i hvert fag, noe som i dag er nedfelt som kompetansemål. Kompetansemålene er knyttet til de ferdighetene elevene skal oppnå i hvert fag, og for å teste hvorvidt skolene har lyktes med å oppnå målene, ble det innført standardiserte tester, kalt nasjonale prøver som er obligatoriske for alle elever på visse trinn.

Det interessante i denne sammenheng, som jeg vil knytte til mulige utfordringer for steinerskolene, er at fokuset på resultater og kontroll av om hvorvidt skolene lykkes, også i en stor grad gjelder for steinerskolene. I den siste læreplanen har vi også fått kompetansemål i hvert fag, som etter min mening likner mye på kompetansemålene fra offentlig skole. I tillegg er steinerskolene forpliktet til å delta på nasjonale prøver, på tross av iherdig motstand og diverse kamper med departement og politikere. Poenget mitt er ikke hvorvidt det er riktig eller galt å ha kompetansemål og delta på nasjonale prøver, men i hvor stor grad dette påvirker steinerskolen som et alternativt skoleslag. Jeg tenker at steinerskolene er under et visst press som følge av den teste-og målekulturen vi er en del av i dag, og at å stå i dette spenningsfeltet mellom tilpasning til offentlige krav og det å være et alternativ til dette, definitivt er utfordrende.

7. KONKLUSJON

Samtidig som steinerskolene har noen utfordringer og på noen områder befinner seg i et problematisk spenningsfelt som kan påvirke skolens legitimitet som alternativ pedagogisk retning, har jeg forsøkt å vise i denne oppgaven at steinerskolenes tilbud er grunnleggende forskjellig fra offentlig skole, og at jeg ser det spirituelle grunnlaget som det som i høyest grad gjør steinerskolene til et alternativ. Et element i denne sammenheng er vektleggingen av kunst og kunstnerisk undervisning i steinerskolene. Det er generelt bred enighet om at kunstfagene i seg selv og kunstneriske metoder er viktige for utvikling av hele mennesket. Likevel er det bare steinerskolene som knytter dette til en dypere betydning av det å være menneske. Det ligger en dyp tillit til kunst i steinerskolens praksis, og i det foregående har jeg forsøkt å vise hvordan dette gjør seg utslag både på idéplanet og i den konkrete undervisningen.

Imidlertid er det, spesielt i ungdomsskolen, til tider utfordrende å klare å virkeliggjøre idealet om kunstnerisk undervisning. Allikevel er det helt klart for meg at en av steinerskolens oppgaver som alternativt skoleslag er å fastholde sin tillit til kunst og kunstneriske fag, ikke minst som en motvekt og et alternativ til offentlig skole, men også forhåpentligvis til inspirasjon for denne. Hvis man i offentlig skole på en ensidig måte fokuserer på den språklig-matematiske kunnskapen, for eksempel gjennom å øke timetallet i de teoretiske fagene og redusere timeantallet til de praktisk-estetiske fagene, er jeg redd for at mange elever ikke får mulighet til en allsidig utvikling av evner og ferdigheter. Som Agnes Nobel også poengterte, så skapes det unødvendig mange skoletapere gjennom et for ensidig kunnskapssyn. Frafall i skolen, spesielt i videregående opplæring, er et økende problem, og en måte å møte dette på, er å utvide kunnskapsbegrepet og å vektlegge de praktisk-estetiske fagene i offentlig skole i mye større

grad enn i dag. Dette gjelder også bruken av disse fagene som metodefag, og her tror jeg offentlig skole kan ha noe å lære av steinerskolene. På bakgrunn av dette vil jeg konkludere med at blant annet steinerskolenes vektlegging av det kunstneriske gir skolene berettigelse som alternativ pedagogisk retning i dag, men at dette fordrer bevissthet om de mulige utfordringer som skolen står overfor, slik at man ikke nødvendigvis tilpasser seg ytre krav som undergraver de pedagogiske idéene som ligger til grunn for det alternativet skolen skal være.

LITTERATURLISTE:

- Dale, Erling Lars. (2012). *Kunnskapsløftet. På vei mot felles kvalitetsansvar?* (2 ed.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kiersch, Johannes. (2006). *Becoming a Teacher: Steiner's Indications for Teacher Education, Development and Training*: European Council for Waldorf Education.
- Nobel, Agnes. (1999). *Filosofens knapp. Om kunst och kunskap och Waldorfpedagogikens okanda bakgrund*. Stockholm: Carlssons.
- Steiner, Rudolf. (2008). *Almen menneskekunnskap*. Oslo: Antropos.
- Steiner, Rudolf. (1980). *Det metodisk-didaktiske*. Oslo: Antropos
- Steiner, Rudolf. (1921). Education for Adolescents, 8 lectures given to the teachers of the Stuttgart Waldorf School.
- Steiner, Rudolf. (1978). *Kunsten å undervise*. Oslo: Antropos.
- Steinerskoleforbundet. (2008). Steinerskolens læreplan. Oversikt - idé og praksis
- Steinnes, Jenny. (2004). *Pedagogikkens mange ansikter* (Kjetil Steinsholt & Lars Løvlie Eds.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Weisser, Hanne. (1996). *Undervisningskunst og kunstnerisk undervisning*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.